

mgr Teresa Ankudewicz-Blukacz

Centralna Komisja Egzaminacyjna

Warszawa

Wydział Ewidencji Egzaminatorów

i Programów Doskonalenia Nauczycieli we Wrocławiu

DOŚWIADCZENIA Z PRACY NAD DIAGNOZOWANIEM OSIĄGNIĘĆ ÓSMOKLASISTÓW ZE SPECJALNYMI POTRZEBAMI EDUKACYJNYMI ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb dzieci niesłyszących

W roku szkolnym 1997/98 w województwie wrocławskim po raz pierwszy przeprowadzono Powszechny Sprawdzian Osiągnięć Ucznia Szkoły Podstawowej. Badaniami objęto całą populację ósmoklasistów. Wszyscy uczniowie rozwiązywali zadania o tym samym stopniu trudności. Wśród nich znalazły się dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi¹ i specyficznymi trudnościami w uczeniu się.² Po przeprowadzeniu sprawdzianu organizatorzy otrzymali informację zwrotną na temat jakości zadań, ich stopnia trudności w odniesieniu do możliwości intelektualnych dzieci, na przykład ze specyficznymi potrzebami edukacyjnymi. Nie były to opinie, które zadowalały organizatorów.

W jeszcze trudniejszej sytuacji znaleźli się po przeprowadzeniu analizy wyników uzyskanych przez tę grupę uczniów, które rażąco odbiegały od wyników uzyskanych przez całą populację. Oburzone środowisko nauczycieli dzieci ze szczególnymi potrzebami edukacyjnymi i pedagodzy domagali się wprowadzenia zmiany.³

Organizatorzy sprawdzianu osiągnięć ucznia przeprowadzili ankietę wśród nauczycieli pracujących w komisji oceniającej zadania otwarte. Poprosili o opinię na temat zadań otwartych, realizowanych przez dzieci dysfunkcyjne. Odpowiedzi nie były aż tak jednoznacznie krytyczne, jak opinie nauczycieli dzieci ze szczególnymi potrzebami edukacyjnymi i specyficznymi trudnościami w uczeniu się. Jednakże sytuacja dojrzała do zmiany.

W roku szkolnym 1998/99 z inicjatywy pracowników wrocławskiego WOM, szczególnie dr Zofii Sujak-Kaluszyńskiej i mgr Janiny Żyromskiej - konsultantów ds. terapii pedagogicznej, rozpoczęto działania zmierzające do wdrożenia zmiany w sposobie sprawdzania osiągnięć ósmoklasistów. W kręgu zainteresowania znalazły się dzieci:

1. ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się, a uczęszczające do klas ósmych szkół ogólnodostępnych,
2. ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi.

Przygotowano aneksy do regulaminu Powszechnego Sprawdzianu Osiągnięć Ucznia Szkoły Podstawowej, uwzględniające indywidualne potrzeby uczniów z konkretnych szkół. Postulowano zmianę warunków udziału w sprawdzianie ze względu na stan zdrowia i różnego typu zaburzenia. Uznano, że wszystkie dzieci ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się oraz ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi powinny mieć wydłużony czas pracy nad każdą częścią sprawdzianu o 25%. Przyjęto, że

dzieci ze specyficznymi potrzebami edukacyjnymi oraz dyslektycy ze szkół ogólnodostępnych powinny rozwiązywać testy dostosowane graficznie do potrzeb dzieci z trudnościami w czytaniu (czcionka helvetica).

Indywidualnie - w uzasadnionych przypadkach - uczniowie mogliby korzystać z pomocy asystenta, a jednemu uczniowi należało przygotować sprawdzian na dyskietce.

Niektórzy ósmoklasiści powinni mieć możliwość zaznaczania odpowiedzi bezpośrednio na teście, a wyznaczona osoba przenosić je na kartę odpowiedzi.

Propozycję tych zmian przekonsultowano i przedyskutowano podczas specjalnej konferencji dla nauczycieli pracujących z dziećmi ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi oraz ustalono na podstawie opinii psychologów, nauczycieli i dyrektorów placówek szkolnictwa specjalnego. Postulowano także, by obserwatorami zewnętrznymi czuwającymi nad przebiegiem sprawdzianów w tych szkołach byli nauczyciele z przygotowaniem do pracy w szkolnictwie specjalnym lub przygotowaniem z zakresu terapii pedagogicznej.

Informacje na temat liczby dzieci ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się proponowano ustalić na podstawie zgłoszeń dyrektorów szkół ogólnodostępnych.

Zaproponowano przygotowanie sprawdzianu dla dzieci uczących się w szkołach dla osób niewidomych i z wadami wzroku oraz dzieci niesłyszących i z wadami słuchu.

Tak przygotowane aneksy przekazano kuratorowi oświaty we Wrocławiu. Większość postulatów została przez kuratora przyjęta. Ustalono, że dzieci niewidome i z wadami wzroku rozwiążą ten sam test, którym badano uczniów ze szkół ogólnodostępnych (z zastosowaniem alfabetu brajla). Dla dzieci słabowidzących przygotowano ten test z użyciem odpowiedniej czcionki. Z nadesłanego przez dyrektorów szkół ogólnodostępnych zapotrzebowania na narzędzia dla dzieci ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się do bazy danych wprowadzono informacje na temat 1627 uczniów posiadających aktualne opinie poradni psychologiczno-pedagogicznych (ok. 9% całej populacji liczącej w roku szkolnym 1998/99 18.332 uczniów) oraz ustalono liczbę dzieci ze specyficznymi potrzebami edukacyjnymi, niewidomych i z wadami wzroku, niesłyszących i z wadami słuchu.

Zestawienie wyników osiągniętych w Powszechnym Sprawdzianie Osiągnięć z języka polskiego⁴ przez uczniów będących przedmiotem zainteresowania pozwala sądzić, że zmodyfikowanie sprawdzianu pod kątem specjalnych potrzeb edukacyjnych grupy dzieci przyniosło oczekiwany rezultat. Przyrost uzyskanych punktów jest nieznaczny, jednakże nastąpił w stosunku do rezultatów osiągniętych przez podobną grupę uczniów w ubiegłym roku szkolnym niemalże w każdej sprawdzanej umiejętności.

Dostosowywanie narzędzi ogólnych do specyficznych potrzeb wąskiej grupy uczniów wydaje się być posunięciem właściwym. Test staje się przyjazny, a tym samym – przez możliwość uzyskania wyższych wyników – wspiera karierę ucznia, motywuje go do pracy i refleksyjnego wyboru szkoły ponadpodstawowej.

Tab. 1 Porównanie wyników uzyskanych przez uczniów z warstwy „szkoły inne”⁵ przed rozpoczęciem modyfikacji sprawdzianu osiągnięć i po jej wprowadzeniu (język polski) w roku szkolnym 1997/98 i 1998/99

rok	liczebność grupy	umiejętność	liczba punktów możliwych do uzyskania	uzyskana średnia liczba punktów		rok	liczebność grupy	umiejętność	liczba punktów możliwych do uzyskania	uzyskana średnia liczba punktów %	
				5,6	32,9					6,2	36,4
1998	122	treść i kompozycja wypowiedzi pisemnej	17	5,6	32,9	1999	160	napisanie wypracowania na zadany temat i skomponowanie własnej wypowiedzi	17	6,2	36,4
		język i styl wypowiedzi pisemnych	12	3,6	30			pisanie poprawnym językiem i w odpowiednim stylu	12	4,9	40,8
		ortografia i interpunkcja	11	3,1	28,2			pisanie zgodne z zasadami ortografii i interpunkcji	11	3,1	28,2
		czytanie ze zrozumieniem	10	5,2	52			rozumienie czytanego tekstu	15	7,2	48
		znajomość lektur, posługiwanie się pojęciami z wiedzy o literaturze	8	3,6	45			znajomość i rozumienie lektur oraz pojęć z nauki o literaturze i kulturze	10	5,2	52
		znajomość i stosowanie wiadomości o języku	18	8,1	45			wykorzystanie i zastosowanie znajomości o języku	10	4,7	47
		korzystanie z wiadomości encyklopedycznych i słownikowych	4	1,3	32,5			przygotowanie do samokształcenia	5	2,4	48

Ze względu na specjalne potrzeby dzieci niesłyszących postanowiono powołać zespół⁶, który opracuje narzędzia do zbadania umiejętności polonistycznych małej, bo liczącej dziewięcioro uczniów, grupy. Uczniowie ci uczęszczali do jednego oddziału w Ośrodku Szkolno-Wychowawczym dla Dzieci Niesłyszących.

Po szczegółowej analizie „Programu szkoły podstawowej dla głuchych – kl. I – VIII” opracowanego przez Instytut Programów Szkolnych przy MO i W, wydanego przez WSiP w 1985 r. pracę rozpoczęto od ustalenia wymagań egzaminacyjnych.

Podstawę do opracowania wymagań dla dzieci niesłyszących stanowiły istniejące wymagania dla uczniów kończących szkoły ogólnodostępne. Do budowy narzędzia na badania próbne i główne zastosowano zbliżony plan testu użytego w badaniach powszechnych, zaplanowano sprawdzanie tych samych umiejętności przy pomocy podobnych (dostosowanych do konkretnych zadań otwartych) kryteriów. W obu przeprowadzonych badaniach dzieci niesłyszących (próbnych i głównych) zastosowano test dwuczęściowy. Pierwszy, złożony z 40 zadań zamkniętych w dwu równoległych wersjach z zadaniami trzykrotnego (2 III 99) lub czterokrotnego (27 V 99) wyboru, sprawdzał umiejętność cichego czytania ze zrozumieniem (15 zadań), znajomość pojęć z nauki o literaturze i kulturze (10), zastosowanie wiadomości o języku (10), przygotowanie do samokształcenia (5).

Część drugą stanowiły dwa zadania otwarte, pierwsze – wypracowanie za 30 punktów i drugie – tekst użytkowy – za 10. Zadania otwarte sprawdzały umiejętność napisania wypracowania na zadany temat, jego skomponowania, pisania poprawnym językiem i w odpowiednim stylu, a także pisania zgodnego z zasadami ortografii i interpunkcji.

Uzyskane przez uczniów wyniki w sprawdzianie próbnym były niskie (średni wynik 39,4 punktów na 80 możliwych do uzyskania). Najwyższy wynik w tej grupie to 62 punkty, najniższy – 34 (uzyskany przez trzech spośród dziewięciora uczniów).

W teście z zadaniami zamkniętymi zauważono liczne opuszczenia zadań, wynikające być może ze zbyt krótkiego czasu przeznaczonego na rozwiązanie 40 zadań (mimo wydłużenia go o 25%) oraz dekoncentracji uczniów. Najtrudniejsze w teście było: czytanie informacji z zamieszczonego planu miasta, określenie gatunku literackiego wskazanego fragmentu tekstu, określenie funkcji wyrazu w znaczeniu przenośnym, znalezienie odpowiedniej formy fleksyjnej wyrazu (po 1 odpowiedzi poprawnej udzielonej na dziewięcioro uczniów) oraz zastosowanie właściwego znaku interpunkcyjnego na końcu wypowiedzenia, uporządkowanie wyrazów wg alfabetu, wskazanie źródła informacji (żaden uczeń nie udzielił poprawnej odpowiedzi na zadania, które sprawdzały te umiejętności).

Wśród badanych umiejętności uczniowie najlepiej opanowali czytanie ze zrozumieniem. W czasie sprawdzania zadań otwartych zauważono wysoki i bardzo wysoki poziom umiejętności pisania zgodnego z zasadami interpunkcji i ortografii. Najslabiej wśród badanych umiejętności wypadło pisanie zgodne z normami językowymi i komponowanie własnej wypo-

wiedzi. Przeważały zdania pojedyncze rozwinięte. Uczniowie często stosowali te same konstrukcje składniowe, w pracach nie wyodrębniali wstępu i zakończenia.

Na ogół uczniowie pisali wypracowania na temat.

Po sprawdzeniu zadań i przeanalizowaniu wyników podjęto decyzję o kontynuowaniu eksperymentu. W badaniach głównych postanowiono zwiększyć liczbę odpowiedzi do wyboru w zadaniach zamkniętych do czterech, doprecyzować kryteria oceny zadań otwartych, dokonać pewnych przesunięć w obrębie punktów przyznawanych za poszczególne umiejętności w kryteriach zastosowanych w badaniach powszechnych. Uznano za konieczną zmianę kolejności rozwiązywania zadań przez uczniów – należało zacząć od zadań otwartych. Zauważono również, że zbyt rozbudowane polecenia do zadań otwartych powodują ich niezrozumienie i dekoncentrację uczniów.

Do badań głównych zastosowano test uwzględniający powyższe spostrzeżenia i wnioski. Na wyraźną prośbę dyrektorów szkół podobnego typu w województwie badania takim testem rozszerzono na dzieci uczące się w innych placówkach. Przedstawione w tym opracowaniu wyniki, analizy i wnioski dotyczą wyłącznie tej samej dziewięcioosobowej grupy dzieci niesłyszących. Średnia uzyskana przez uczniów z języka polskiego wyniosła 57,7 punktów na 80 możliwych do uzyskania. Zauważono marginalne opuszczenia zadań zamkniętych. Uczniowie nie mieli żadnych trudności z wykorzystaniem informacji uzyskanych na innych przedmiotach, rozpoznaniem zabytków Wrocławia, czytaniem informacji zamieszczonych na mapie, stosowaniem podstawowych pojęć z teorii literatury, znajomością rodzimej kultury, rozróżnianiem części mowy, porządkowaniem wyrazów wg alfabetu i znajomością wydawnictw encyklopedycznych. Bardzo łatwych zadań w teście (100% poprawnych odpowiedzi) było 10 (25% całego testu z zadaniami zamkniętymi).

Najtrudniejsze tym razem były zadania, którymi sprawdzano następujące umiejętności:

- odczytanie informacji podanej w tekście nie wprost,
- odczytanie informacji z mapy,
- znajomość i rozróżnianie cech rodzajów literackich.

Takich trudnych zdań było w teście pięć. Udzielono od jednej do czterech poprawnych odpowiedzi w całej grupie.

Co może być powodem tak znacznego przyrostu? Plan testu zakładał badanie tych samych umiejętności i w tych samych liczbach zadań sprawdzających dane umiejętności, a ponadto w badaniach głównych wprowadzono 4. odpowiedź do wyboru, co można uznać za utrudnienie zadań zamkniętych. Prawdopodobnie dzieci oswoiły się z bardziej przyjaznym im testem (helvetica, dobór tekstów). Ważną rolę odegrał w tym sprawdzian próbny. Na osiągnięcie takich wyników miało wpływ dostosowanie badanych treści do poziomu percepcji ucznia niesłyszącego, a przede wszystkim dostosowanie dla niego wymagania egzaminacyjne. Z pewnością na wyniki miało wpływ wydłużenie o 25% czasu przeznaczanego na rozwiązywanie testu oraz bardzo przyjazna atmosfera panująca podczas sprawdzianu.

Tab. 2 Rozkład wyników punktowych z języka polskiego uzyskanych przez badaną grupę w sprawdzianie próbnym i głównym (*przy tej samej liczbie zadań i badaniu tych samych umiejętności*)

Kod ucznia	Badanie próbne	Badanie główne	Różnica
01	37	61	+24
02	38	55	+17
03	62	72	+10
04	34	51	+17
05	38	56	+18
06	38	59	+21
07	34	51	+17
08	34	50	+16
09	40	64	+24

Tab. 3 Średnie wyniki badanej grupy uzyskane z języka polskiego w sprawdzianie próbnym i głównym w punktach poprawnych odpowiedzi

Zadania	Liczba punktów możliwych do uzyskania	Liczba punktów uzyskanych w badaniach próbnych	Liczba punktów uzyskanych w badaniach głównych	Różnica punktów
Zamknięte	40	19,6	32,4	+12,8
Otwarte 1 + 2	30 + 10	19,8	25,2	+5,4
Otwarte 1	30	14,2	17,2	+3,0
Otwarte 2	10	5,6	8	+2,4
Średnia za otwarte i zamknięte	80	39,4	57,7	+18,3

Wyniki uzyskane przez tę grupę dzieci, zwłaszcza w badaniach głównych, są optymistyczne. Zarówno uczniowie, jak i nauczyciele, okazali zadowolenie z dostosowywania testów do potrzeb tej specyficznej grupy. Na sukces dzieci, odniesiony w badaniach głównych, złożył się również wysiłek ich wychowawców i nauczyciela przedmiotu.

Sądzę, że podobny sprawdzian powinien odbyć się w kolejnym roku. Należy go jednak udoskonalać i jak najbardziej zbliżyć do sprawdzianu przeprowadzanego w szkołach ogólnodostępnych. Pozwoli to uniknąć dyskomfortu autorów narzędzi i nauczycieli dzieci niesłyszących z powodu zastosowania zupełnie różnego testu od stosowanego w badaniach powszechnych. Stres ten jest jednakże mocno złagodzony poprzez okazywaną radość i zadowolenie oraz satysfakcję, jaką przeżywają uczniowie rozwiązujący zadania dostosowane do swoich możliwości.

Warto również popracować nad zmianą ugruntowanej przez lata tradycji, która jest związana z wyborem przez uczniów niesłyszących typu szkoły ponadpodstawowej. Odniesienie sukcesu egzaminacyjnego przez dzieci niesłyszące z pewnością sprzyjać będzie odważniejszym decyzjom edukacyjnym.

Przypisy

- ¹ Do grupy tej należą dzieci uczące się w szkołach specjalnych. Należy wyodrębnić tu dzieci z uszkodzeniami sensorycznymi (niewidome i z wadami wzroku, niesłyszące i z wadami słuchu), z uszkodzeniami neuro-psychiatrycznymi, z porażeniem mózgowym, z dysfunkcjami ruchu, z lekkim upośledzeniem umysłowym.
- ² Do grupy tej należą dzieci uczące się w szkołach ogólnodostępnych, u których stwierdzono dysfunkcje typu dysleksja, dysgrafia, dysortografia.
- ³ Organizatorzy (m.in. Zespół do Sprawdzania Osiągnięć Ucznia Szkoły Podstawowej) otrzymali bogatą korespondencję.
- ⁴ Autorka ograniczyła się do analizy i porównań osiągnięć wyłącznie z języka polskiego.
- ⁵ Warstwa „szkoly inne” zawiera wyniki uzyskane przez uczniów ze szkół przyszpitalnych, zespołów szkół specjalnych objętych badaniami powszechnymi (por. z przyp.1).
- ⁶ W zespole tym pracowała nauczycielka języka polskiego z Ośrodka Szkolno-Wychowawczego dla Dzieci Niesłyszących we Wrocławiu, pani mgr Barbara Gembara oraz autorka tego opracowania.